

דבר העורכת

החוט המקשר בין המאמרים המובאים בפניכם בגיליון זה הוא המתח הדיאלקטי המתמיד המתקיים בתוך צמדי מושגים כמו "עבר והווה", "ישן וחדש", "מסורתי ומודרני", שמקובל לחשוב כי מרכיביהם הפוכים זה לזה. כל המאמרים מצביעים זה מעט וזה יותר על כך כי מרכיביהם של צמדי המושגים הללו לא זו בלבד שאינם הפוכים אלא שהם משולבים וכרוכים זה בזה. הדגשת השילוב ההדוק הזה עשויה לתרום לייצוג קולע יותר של מורכבות תהליכים היסטוריים שהמשכיות מתקיימת בהם תוך כדי שינוי ובצדו.

מאמרו פורץ הדרך של ואָל ב. חלאק "Was the Gate of Ijtihad closed?" שתרגומו לעברית מובא כאן, ממחיש היטב את הדברים. אחת הטענות הרווחות בהיסטוריוגרפיה המזרחנית הקלאסית, שאף זכתה לתוקף ולמעמד בלתי-מעוררים, הייתה כי סגירת שערי האג'ית'האד במאה העשירית לא רק חסמה את האפשרות לפרש את השריעה ובכך מנעה את התאמתה לשינויי הזמן, אלא הייתה בעלת השלכות מכריעות על ההיסטוריה של "הציביליזציה המוסלמית". סגירת שערי האג'ית'האד נתפסה בהיסטוריוגרפיה כנקודת ציון היסטורית שבעקבותיה החל תהליך השקיעה של התרבות המוסלמית. ייצוג ההיסטוריה המוסלמית מאז המאה העשירית נדרש אפוא למונחים כמו ניוון, קיפאון וחוסר יכולת מובנה להשתנות, שנטען כי מקורם בתרבות המוסלמית עצמה. באמצעות דיון משפטי ודיון בהיסטוריה של ההגות השרעית שלאחר המאה העשירית מפרך חלאק את הנחת היסוד המשפטית שלפיה שערי האג'ית'האד נסגרו במאה העשירית, ואף מערער על ההיסטוריות שלה. כך הוא שומט את הקרקע מתחת לתזה שטווחה קשר סיבתי בין סגירת שערי האג'ית'האד ל"שקיעת האסלאם".

בהקשר של מודרניות ו"חדשנות" מול המסורת השרעית יש גם למאמרו של מוחמד אל-עטאונה ערך היסטוריוגרפי מוסף. המאמר עוסק בהיסטוריה המודרנית של ערב הסעודית ומציג שימוש מודרני בעיקרון שרעי טהור. עקרון ה"סיאסה שרעיה" מוצג במאמרו של אל-עטאונה כמנגנון שבאמצעותו פועלים הממסד הפוליטי והממסד הדתי למודרניזציה של המדינה ושל החברה הסעודיות ולהתאמתן לשינויי הזמן. באמצעות המחשה של אופן הפעלת המנגנון הזה מראה אל-עטאונה כיצד פועלת בסעודיה תרבות של בו-זמניות שבה משמשים בעת ובעונה אחת מושגים כמו "ישן" ו"חדש", "מסורתי" ו"מודרני", עד כדי טשטוש הגבולות ביניהם. בכך תורם מאמרו לפירוק הנחות היסוד ההיסטוריוגרפיות המזוהות מדינות אסלאמיות שחוקיהן שרעיים עם ראקציה ועם חוסר התאמה למודרנה, מאפיינים המיוחסים ל"פונדמנטליזם". יתר על כן, אל-עטאונה מראה כי תהליכים שנהוג להבינם ולהגדירם כ"מודרניזציה" נטועים עמוק בתרבות העבר המוכרת כ"מסורתית".

מאמרה של שרית זהבי-מוגרבי עוסק אף הוא בקשר ההדוק והדיאלקטי שבין "מסורתית" ל"מודרנית" בחברה הישראלית-יהודית. המחברת מראה כיצד ההגדה של פסח, המוכרת כטקסט דתי קדום שתורם לשימור הזהות והזיכרון היהודיים בתקופת הגלות, הייתה לטקסט שנתרם לתהליך ההבניה של הזהות היהודית המתחדשת בצורתה הלאומית. זהבי-מוגרבי מראה כיצד אף לאחר הקמת מדינת ישראל המשיכה ההגדה לשמש טקסט מכונן של האידאולוגיה הציונית ושל האתוסים שלה, וכיצד קבוצות שונות בחברה הישראלית השתמשו בה כדי לצקת לתוכה משמעויות חדשות בהתאם למציאות המשתנה.

מאמרו של יואב אלון ממחיש גם הוא כיצד מבנים המוכרים כ"מסורתיים", כמו השבטים בעבר הירדן, שולבו בתהליך המודרני של בניית המדינה הירדנית והיו לחלק אינטגרלי

ממנה בתקופתו של עבדאללה. במאמרו שם אלון דגש על חלקם הפעיל של השבטים בביסוס המדינה ובייצובה ועל כך שבמקביל הם הצליחו גם לשמר את כוחם האוטונומי. בתוך כך משמיע אלון בעקיפין את קולם של השבטים ומציג את בנייתה של ירדן כתהליך דיאלוגי, אם כי כוחני, בינם לבין המדינה. כך הוא ממחיש מורכבות היסטורית שבה ממשיכים אמנם להתקיים מבנים שייצגו את הסדר של "העולם הישן", אך בה בעת הם מתאימים את עצמם לעקרונותיו של הסדר הפוליטי החדש שהתהווה בשנות העשרים והשלושים, עם התגבשותן של המדינות החדשות במזרח התיכון.

המאמרים בגיליון זה מהווים, אם כן, תרומה היסטוריוגרפית ומתודולוגית נוספת לפירוק הטרימינולוגיה היוצרת הפרדה בין "מודרניות" לבין "מסורת העבר", ולחלופין, להבניה מחודשת של מציאות היסטורית שהיא תמיד מורכבת יותר מייצוגים שתוארו בלשון דיכוטומית.

חיה במבגיי-ספורטס